

Słowa kluczowe: powołanie, wierność, rozwój, etapy życia, kryzys, towarzyszenie

Keywords: vocation, faithfulness, development, life stages, crisis, accompaniment

S. Anna Maria Pudelko

PAPIESKI WYDZIAŁ TEOLOGICZNY W WARSZAWIE
COLLEGIUM JOANNEUM

AKTUALNOŚĆ PROPOZYCJI PEDAGOGICZNO- -FORMACYJNEJ ZAWARTA W NUMERZE 70 ADHORTACJI „VITA CONSECRATA”

Wciąż odnawiana wierność powołaniu konsekrowanemu, jak i badanie przyczyn niewierności, jest tematem refleksji nie tylko poszczególnych osób, wspólnot, lecz także Wyższych Przełożonych Zgromadzeń Zakonnych Polsce¹. Wątek wierności powołaniu lub jej braku jest również coraz bardziej widoczny w różnych publikacjach, mediach czy portalach internetowych². Sprawa wierności jest tak pilna, że podjął ten temat papież Franciszek, porównując sytuację

1 W dniach 7-9 XI 2016 w Warszawie odbyła się sesja dla Przełożonych Wyższych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych na temat: *Kondycja naszych wspólnot zakonnych: refleksja i wyzwania*. Więcej na <http://www.zakony-zenskie.pl/kondycja-naszyc-wspolnot-zakonnych-refleksja-i-wyzwania/> (pobrano 4 VIII 2017).

2 Zobacz: <http://krytykapolityczna.pl/kultura/czytaj-dalej/zakonnice-odchodza-po-cichu/> (pobrano 4 VIII 2017); <https://publicat.pl/wydawnictwo-dolnoslaskie/oferta/literatura-faktu/habit-zamiast-szminki-czyli-zakonnice-zabieraja> (pobrano 4 VIII 2017); <http://gosc.pl/doc/2970783.Jak-odchodza-zakonnice> (pobrano 4 VIII 2017).

odejść z życia konsekrowanego do krwotoku. Ojciec Święty 28 stycznia 2017 r., podczas audiencji dla uczestników Zebrania Plenarnego Kongregacji Instytutów Życia Konsekrowanego i Instytutów Życia Apostolskiego na temat: *Wierność i wytrwałość – splot odpowiedzialności*, powiedział, że „wierność jest wystawiona na próbę [...]. Stoimy wobec »krwotoku«, który osłabia życie konsekrowane i życie całego Kościoła” (Franciszek, 2017). Jednocześnie Ojciec Święty podkreślił, że „mówiąc o wierności i odejściach potrzebujemy nadać wielką wagę towarzyszeniu [...]. Konieczne jest, aby życie konsekrowane zainwestowało w osoby, które towarzyszą, wykwalifikowane do tej posługi” (tamże). W swoim przemówieniu papież nawiązał do dokumentu *Dla nowego wina nowe bukłaki. Ukierunkowania*³, cytując numery 14–16, gdzie w sposób szczególny została podkreślona waga formacji, zarówno początkowej jak i stałej, ze szczególną uwagą na solidne przygotowanie formatorów zdolnych do posługiwania się pedagogiką ściśle osobistą i zdolnością formacji spersonalizowanej (Congregazione per gli Istituti di Vita Consecrata e le Societa' di vita Apostolica, 2017 s. 37–42).

Komentując wypowiedź Ojca Świętego, abp Carballo, jako sekretarz tejże Kongregacji, stwierdził:

Papież mówi o „krwotoku” (*emorragia*), a to oznacza, że problem jest niepokojący, nie tylko z racji liczby odejść, ale także wieku, w którym one się dokonują, większość z nich dotyczy osób pomiędzy 30 a 50 rokiem życia. Liczba odejść w ostatnich latach pozostaje zasadniczo stała. W latach 2015 i 2016 mieliśmy około 2300 odejść rocznie (Carballo, 2017).

Pytany o główne przyczyny stwierdza: „Jestem zdania, że zasadniczymi przyczynami są kruchość doświadczenia wiary i problemy w życiu duchowym, nierozwiązane trudności w życiu braterskim we wspólnocie i jako konsekwencja problemy typu afektywnego” (tamże). Rozwiązania, które mogą wspierać wierność powołanych to, według arcybiskupa przede wszystkim „jakość procesów wychowawczych”:

Wiele powołań bywa utraconych po drodze, z powodu braku odpowiedniego towarzyszenia ludzkiego, duchowego i powołaniowego. Podstawową rzeczą jest troska o formację, poczynając od formacji stałej,

3 Najnowszy dokument Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego: *Per vino nuovo otri nuovi. Orientamenti*, który w języku polskim ukaże się jesienią 2017 r. Więcej na: <http://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/kraj/dla-nowego-wina-nowe-buklaki-69457/>.

opartej na formacji początkowej. Formacja ze swej strony musi być: formacją spersonalizowaną i w kluczu procesu; wymagającą ewangelicznie, ale nie sztywną; ludzką i motywującą, inkulturowaną; formacją do wierności; formacją zdrowej i płodnej afektywności (tamże).

Temat wierności powołaniu w społeczeństwie coraz bardziej promującym niewierność wart jest pogłębionej refleksji. Nie każda trudność czy kryzys musi kończyć się porzuceniem wyboru życia konsekrowanego. Może stać się natomiast szansą głębszego umotywowania podjętej decyzji i dojrzewania w tożsamości ludzkiej i duchowej. Celem tego artykułu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy po ponad 20 latach od publikacji adhortacja posynodalna Jana Pawła II, *Vita Consecrata* (1996), a szczególnie nr 70 zatytułowany *W dynamice wierności*, może być adekwatną propozycją formacyjną wobec współczesnych wyzwań dotyczących wierności. Refleksja nad zaproponowanym tematem będzie ujęta z dwóch perspektyw. W pierwszej będę chciała przyjrzeć się czym wyróżnia się nr 70 adhortacji *Vita Consecrata* na tle innych dokumentów Magisterium Kościoła. W drugiej, na ile treści zawarte w badanej adhortacji korespondują ze współczesnymi poszukiwaniami pedagogiki i psychologii rozwoju.

POWOŁANIE W PERSPEKTYWIE PEDAGOGICZNEJ

W języku potocznym powołanie rozumiane jest jako inklinacja człowieka w kierunku jakiegoś zawodu, kariery czy stanu życia. Rzeczywistość powołania człowieka może być także badana naukowo z wielu różnych perspektyw.

Najszerzej temat powołania jest opisywany z perspektywy teologicznej i biblijnej. Wypływa to z samej istoty powołania, jako osobistego spotkania Boga z człowiekiem. Bóg mówi do człowieka i zaprasza go do pełnienia konkretnej misji, czyli życiowego zadania. Biblia jest pierwszym źródłem opisanego doświadczenia spotkania Boga z człowiekiem. Powołanie nie tylko wskazuje na pierwszeństwo Boga w ludzkiej egzystencji, lecz także na sposoby, poprzez które On zaprasza człowieka i oczekuje jego wolnej odpowiedzi (Citrini, 2002, s. 1283–1284).

Antropologiczna wizja powołania człowieka wskazuje na wagę odkrywania przez osobę własnej tożsamości, dzięki której może zaangażować się w sposób wolny i odpowiedzialny w tworzenie historii ludzkości. Można więc powiedzieć, że z ludzkiej perspektywy powołanie jest imieniem najgłębiej poszukiwanej „tożsamości osobowej”, z tego właśnie powodu może być przedmiotem badań pedagogiki i poddawane procesom wychowawczym. Jeśli aspekt teologiczny bada i definiuje „treść” powołania czyli to, do czego zaprasza Bóg, aspekt antropologiczny

i pedagogiczny koncentruje się na „sposobach odpowiedzi” dawanej Bogu przez człowieka (Gambino, 1997, s. 1174).

Odpowiedź na dar powołania dotyczy człowieka dorosłego. Dorosłość jest decydującą rzeczywistością formacji zakonnej, zarówno początkowej jak i stałej, obejmującej wszystkie jej etapy: wczesną, średnią i późną. Warto więc stawiać sobie pytania, czy dorosłość jest raz osiągalnym stanem czy nieustannym procesem rozwojowym. Jest to temat nie tylko ważny w momencie rozeznawania powołania i podejmowania najważniejszych życiowych wyborów (szczególnie dziś, kiedy młody człowiek z wielu powodów opóźnia momenty decyzji), ale dotyczy on także umiejętności podejmowania odpowiedzialności za siebie i innych na każdym etapie dorosłego życia i konsekracji zakonnej. Temat ten dotyczy zarówno osób w formacji ciągłej, odpowiedzialnych za swój rozwój, jak i przełożonych i formatorów, których zadaniem jest wspieranie i motywowanie ciągłego rozwoju osób konsekrowanych.

Pomocne w refleksji nad dorosłością mogą być niektóre teorie psychologii rozwoju dotyczące etapów życia. W połowie lat siedemdziesiątych doszło do „ważnego przełomu” w psychologii rozwoju, rozpoczęto badania nad rozwojem człowieka „w ciągu całego życia”. Stopniowo upadł mit człowieka dorosłego, jako stabilnie dojrzałego i coraz częściej używano pojęcia „cykle życiowe” (Pietrasinski, 1990, s. 20–22; Tyszkowska, 1996, s. 31). Jak podkreśla Anna Brzezińska, psychologia rozwoju przeszła od „zajmowania się okresem dzieciństwa (psychologia dziecka) do poszukiwania ogólnych prawidłowości rozwoju w różnych obszarach funkcjonowania człowieka (rozwoju umysłowego, emocjonalnego, społecznego) po rozpoznaniu indywidualnych dróg rozwoju w okresie całego życia: od jego początku po kres” (2002, s. 229).

Wielu autorów, promując to nowe spojrzenie na rozwój człowieka podczas całego jego życia, wskazuje na istnienie różnych etapów (cyklów, faz) rozwoju człowieka dorosłego. Niektórzy z nich w swoich teoriach i badaniach wskazują na kryzysy jako na szczególne czynniki aktywujące zmianę lub prowadzące do niej. Można tu wymienić „koncepcję rozwoju psychospołecznego” Erika Eriksona (1959, 1968), dla którego konflikty są istotnym motorem rozwoju. Warta zauważenia jest także „koncepcja sezonów życia człowieka dorosłego” Daniela Levinsona (1978). W tej teorii nie ma ukierunkowania na określony, najważniejszy w rozwoju cel. Każdy etap jest sam w sobie ważny. Ciekawy jest natomiast podział każdej sekwencji życia osoby dorosłej na trzy podokresy: początkowy, pośredni i kulminacyjny (Trempała, 2002, s. 266–267). Inna koncepcja, Roberta Havighursta (1972) ukazuje życie człowieka jako „zadania rozwojowe”, które pojawiają się jako wyzwania w określonym czasie życia jednostki. Pomyślnie ich rozwiązanie daje

poczucie sukcesu i satysfakcji, niepowodzenie natomiast prowadzi do trudności w podejmowaniu kolejnych zadań. Także ten autor (podobnie jak Erikson i Levinson) dzieli dorosłość na wczesną, średnią i późną, pojmując wielostronny rozwój człowieka zarówno od strony aktywności psychicznej jak i społecznej (Przetacznik-Gierkowska, 2000, s. 67–69).

Wśród przytaczanych teorii nie można pominąć teorii „dezintegracji pozytywnej” Kazimierza Dąbrowskiego, która zakłada rozwój człowieka za pomocą sytuacji kryzysowych, mogących wystąpić na każdym etapie życia. Proces wzrostu przez przejście kryzysu obejmuje pięć etapów i dokonuje się przez rozbitcie pierwotnej struktury psychicznej prymitywnie zintegrowanej, aby dojść do wyższego poziomu w nowej, twórczej integracji. Cechują ją autentyczność, autonomia, empatia i ideał osobowości nadający kierunek twórczemu rozwojowi cechowanemu przez postawy: samoświadomości, samowychowania, samo potwierdzania i samo wybrania (Dąbrowski, 1984, s. 51–70; 1989, s. 79).

Teoria ta już ma konkretne przełożenie na proces formacji zarówno początkowej jak i stałej stając się cenną propozycją wychowawczą (Cieślak, 2014, 129–137; Kroplewski, 2010, s. 69–72).

Nie tylko psychologia rozwoju podejmuje temat procesów rozwojowych w perspektywie nauki i zmiany oraz kryzysów możliwych w dorosłości. Także w pedagogice wyodrębniła się dyscyplina zwana andragogiką, która w sposób szczególny bada procesy kształcenia i wychowania dorosłych, a jednocześnie prowadzi refleksję nad samą dorosłością człowieka jako podmiotem swoich badań (Świtalski, 2015, s. 117). Rozważania dotyczące dorosłości w andragogice inspirowane są teoriami rozwoju człowieka w głównej mierze dotyczącymi psychologii „biegu życia”. Można tu wymienić teorie Daniela Levinsona, Roberta Havighursta, Erica Eriksona już wyżej wspomnianych (Brzezińska, 2005, Pietrasiniński, 1999). Wśród polskich andragogów podejmujących temat dorosłości warto wyróżnić Ryszarda Urbańskiego, Olę Czerniawską, Elżbietę Dubas i Mieczysława Malewskiego (Świtalski, 2015, s. 118–119). Autorzy ci analizowali dorosłość z trzech perspektyw, ujmując jej istotę w trzech różnych modelach: statycznym, dynamicznym, ponowoczesnym (Dubas, 2015, s. 12).

Model statyczny reprezentowany przez Malewskiego (1990) i Czerniawską (1996) przedstawia dorosłość jako pochodną czynników obiektywnych: pełnoletność, dojrzałość biologiczną i zdolność rozrodu, podjęcie przez jednostkę ważnych ról społecznych, zawodowych i rodzicielskich. Model dynamiczny ukazuje dorosłość jako swoistą „wartość zadaną” podlegająca rozwojowi i objawiającą się w dojrzałości, przekraczającą aspekty biologiczne, podkreślającą charakter aksjologiczny i idealistyczny ludzkiej egzystencji (Urbański, 1986; Czerniawska, 1996;

Dubas, 2004; Glanc, 2011). Model ponowoczesny odbiega od poprzednich wizji, wskazując dorosłość jako zjawisko dość ambiwalentne i względne, gdzie człowiek dorosły jest często samotny, zmienny, zagubiony, poszukujący, pozostawiony sam sobie, fragmentaryczny i niepełny (Dubas, 2001, 2004, Glanc, 2011). Takiej osobie będzie trudno osiągnąć odpowiedzialną decyzyjność (Dubas, 2015, s. 11–12).

Z analizy wybranych teorii psychologii rozwoju jak i refleksji andragogicznych wskazujących wagę rozwoju człowieka można wysnuć jasną i klarowną odpowiedź na wcześniej postawione pytanie, że dorosłość nie jest raz osiągalnym stanem a raczej nieustannym procesem rozwojowym, który dotyczy każdego człowieka.

TROSKA KOŚCIOŁA O ROZWÓJ POWOŁANYCH

Prawie jednocześnie z dynamicznym rozwojem nauk humanistycznych, wspierających rozwój człowieka dorosłego, w dokumentach Magisterium Kościoła dotyczących formacji zakonnej można zauważyć ważne przemiany i pogłębienie świadomości potrzeby formacji na każdym etapie życia, nie tylko do momentu ślubów wieczystych. Warto zobaczyć ten proces na przykładzie wybranych dokumentów Kościoła katolickiego dotyczących życia konsekrowanego, jego odnowy i formacji.

W soborowym dekrecie *Perfectae Caritatis (O przystosowanej odnowie życia zakonnego, 1965)* można znaleźć wzmiankę dotyczącą sposobu uważności w odpowiednim przygotowaniu do pełnienia dzieł apostoelskich (nr 8 i 11) i zachętę, która stała się impulsem i inspiracją późniejszej odnowy: „Zakonnicy przez całe życie powinni wytrwale starać się podnosić na wyższy poziom swoją kulturę duchową i naukową oraz rozwijać umiejętności praktyczne, a przełożeni – stosownie do możliwości – niech dadzą im do tego czas i sposobność” (nr 18). Ważne jest, że ta uważność na wszechstronny rozwój dotyczy całego życia osoby zakonnej (Sobór Watykański II, 1965, PC, s. 268–269, 273)

Renovationis causam (Instrukcja o odnowie formacji zakonnej, 1969) wspomina jedynie o wadze formacji początkowej do profesji wieczystej, proponując, jeśli uważa się to za potrzebne, wydłużenie czasu formacji, aby się jak najlepiej przygotować do ostatecznej decyzji (Kongregacja dla Zakonów i Instytutów Świeckich, 1969, nr 6).

Wydana dwadzieścia lat później przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostoelskiego *Potissimum Institutioni (Instrukcja – Wskazania dotyczące formacji w Instytutach zakonnych, 1990)* pozwala zobaczyć duże zmiany, jakie zaszły w pojmowaniu formacji zakonnej, zaczynając od samego języka, który z tonu prawno-przepisowego przeszedł do ducho-

wo-pedagogicznego. Dokument, poruszając temat formacji osoby do przeżywania rad ewangelicznych, mówi o „pedagogice konsekrowanej czystości” (nr 13), o „wychowaniu do ewangelicznego ubóstwa” (nr 14) i o „pedagogii posłuszeństwa” (nr 15). Po raz pierwszy w Magisterium Kościoła mówi się o „formacji ciągłej” (nr 67), wskazując na ciągłość rozwoju człowieka aż do końca życia, i wadze pielęgnowania rozwoju ludzkiego i duchowego w każdym wieku. Wymienione są także etapy formacji ciągłej z krótką charakterystyką rozwojową każdego z nich (nr 70): przejście od formacji podstawowej do formacji ciągłej, pierwsze dziesięciolecie ślubów zakonnych, czas dojrzałości, etap stopniowego wycofywania się z działalności apostołskiej. Po raz pierwszy wspomina się także o możliwości „silnych kryzysów”, wymieniając ich czynniki:

...chwila silnego kryzysu, który może przyjść w każdym okresie życia pod wpływem czynników zewnętrznych (zmiana miejsca pobytu lub pracy, niepowodzenie, brak zrozumienia, poczucie wyobcowania) lub bardziej osobistych (choroba fizyczna czy psychiczna, oschłość duchowa, silne pokusy, kryzys wiary lub uczuć albo oba równocześnie itp.). W takich wypadkach należy dopomóc zakonnikowi w przezwyciężeniu kryzysu dzięki wierze (PI, nr 70).

Kolejnym ważnym dokumentem jest *Vita Consecrata* (posynodalna adhortacja apostołska, 1996) Jana Pawła II, która numerze 70 w jeszcze obszerniejszy sposób nawiązuje do poszczególnych etapów rozwoju człowieka dorosłego w jego konsekracji w kontekście kreatywnej i dynamicznej wierności. Każdy z etapów ma wskazany cel rozwojowy, zagrożenia i elementy krytyczne. Oprócz tego, nawiązując do *Potissimum Institutioni*, adhortacja wskazuje momenty kryzysów, które mogą wystąpić w każdym etapie życia. Nowym aspektem jest wskazanie możliwości towarzyszenia w kryzysach, podkreślenie, kto może towarzyszyć, i wyznaczenie propozycji duchowego i psychopedagogicznego itinerarium.

Ważne treści wniósł inny dokument Magisterium przygotowany przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostołskiego nawiązujący do formacji: *Ripartire da Cristo (Rozpocząć na nowo od Chrystusa. Odnowione zaangażowanie życia konsekrowanego w Trzecim Tysiącleciu, 2002)*. Wskazuje on na wielką wagę formacji ciągłej i odpowiedzialności za samorozwój osoby konsekrowanej:

Czasy, w których żyjemy, wymagają całościowego przemyślenia formacji osób konsekrowanych, nie ograniczającej się tylko do jedne-

go okresu życia [...]. Ważne jest, żeby każda osoba konsekrowana była osobiście przekonana, że powinna uczyć się przez całe życie, w każdym wieku i okresie, w każdym środowisku i kontekście ludzkim, od każdej osoby i kultury, pozwalając się kształtować poprzez każdy ułamek prawdy i piękna, który spotyka wokół siebie. (RdC, nr 15, s. 20–21).

Tak rozumiana formacja ciągła staje się inspiracją i motorem duszpasterstwa powołań i formacji początkowej (nr 16, s. 21–24). Możemy mówić tu o pewnym „przewrocie” w samej koncepcji formacji zakonnej. Po raz pierwszy jest zaproponowana wizja formacji zakonnej, która zaczyna się od formacji ciągłej, a potem omawia etapy wcześniejsze: duszpasterstwo powołań, postulat, nowicjat i juniorat. To pokazuje, że głównie od jakości życia zakonników i ich wspólnot, zależy jakość nowych powołań i tych, którzy już przygotowują się do podjęcia misji przez formację początkową.

Analizując rozwój myśli dotyczącej formacji zakonnej, w dokumentach Magisterium Kościoła zauważyć można wyraźną ewolucję od języka prawnego do duchowo- -pedagogicznego. Najistotniejsza przemiana, która zaszła w mentalności proponowanej przez Magisterium Kościoła od czasu II Soboru Watykańskiego, to nowy duch pedagogiczny, zmieniający samą perspektywę formacji. Osoba konsekrowana po ślubach wieczystych do tej pory była pojmowana jako „gotowa”, samowystarczalna, powierzona własnym „zasobom” ludzkim i duchowym, które do tej pory zgromadziła w czasie początkowej formacji. Była to osoba, która nie powinna i często nie czuła potrzeby pedagogicznego wsparcia w swoim rozwoju (Goya, 1997, s. 226). Dziś formacja początkowa bierze impuls od formacji ciągłej i do niej przygotowuje, a osoby zakonne przez całe życie mogą pielęgnować swój rozwój ludzki, intelektualny, duchowy i apostołski.

PROPOZYCJA ZAWARTA W NUMERZE 70 ADHORTACJI *VITA CONSECRATA*

Analizując treści Magisterium Kościoła odnośnie do potrzeby formacji ciągłej, która wspiera wierność powołania konsekrowanego, zauważa się, że adhortacja posynodalna *Vita Consecrata* daje wizję bardziej integralną i całościową dotyczącą zarówno etapów rozwoju, jak i możliwości przeżywania kryzysów powołania, jako istotnej części procesu formacyjnego. Jednocześnie wskazuje konkretne możliwości pomocy osobie w kryzysie, proponując także kierunki rozwoju.

Mówiąc o wiernej odpowiedzi na dar łaski powołania, Jan Paweł II w adhortacji *Vita Consecrata* w nr 70 od razu wskazuje na pewien dynamizm

życia, na rytm rozwoju, który w pełni i wciąż na nowo angażuje osobę konsekrowaną i sprawia, że „na kolejnych etapach życia człowiek znajduje dla siebie nowe zadania, właściwy sposób życia, służenia i miłowania”.

Następnie opisuje etapy rozwoju powołania osoby po ostatecznej decyzji profesji wieczystej. Każdy etap ukazuje wartość, do której rozwój prowadzi a także aspekt krytyczny, na który należy zwrócić szczególną uwagę w procesie samowychowania czy towarzyszenia innym. Warto przyrzeć się etapom proponowanym przez adhortację z perspektywy teorii etapów rozwoju człowieka dorosłego:

– Etap wczesnej dorosłości, między 18–20 a 30–35 rokiem życia. Jest to czas dający najwięcej możliwości uczenia się, zdobywania wiedzy, intensywnego rozwoju poznawczego i motywacyjnego. Młody dorosły uczy się podejmowania nowych ról społecznych i profesjonalnych oraz mierzy się z oczekiwaniami i wymaganiami związanymi z nimi. Jest to także etap adaptowania się w roli, jak najlepszego sprostania jej wymogom przez podejmowanie pierwszych, odtwórczych zadań i powolne dążenie do samodzielności i autonomii nabywanych wraz z rosnącym doświadczeniem. Jednocześnie może to być czas samotności i mierzenia się z najważniejszymi decyzjami życiowymi jak: podejmowanie zobowiązań zawodowych, poszukiwanie partnera życiowego i zakładanie rodziny. Dlatego tak ważne jest, aby w etapie wczesnej dorosłości młody człowiek poszukał sobie mentora, który będzie go wspierał, doradzał, uczył (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2016, s. 300–303, 323–224; Gurba, 2000, s. 202–230, 2011, s. 287–311; Kielar-Turska, 2002, s. 317–320).

Vita Consecrata nazywa ten etap czasem „podjęcia pełnej odpowiedzialności”. Chodzi o ważne i delikatne przejście od życia pod kierownictwem innych, w dotychczasowej formacji początkowej do samodzielności w odpowiedzialnym działaniu apostołskim. Osoba konsekrowana dokonała już najważniejszych wyborów: relacji oblubieńczej do Boga, wyboru zgromadzenia, jako swojej nowej rodziny, często ukończyła też przygotowanie profesjonalne z wiązane z posługą apostołską. Momentem krytycznym jest właśnie odnalezienie siebie w tej nowej odpowiedzialności. Pomocne jest wsparcie osób towarzyszących, które pomogą przeżyć ten czas nie tylko pod względem intensywności zaangażowania, lecz pogłębiania „młodzieńczej, pełnej entuzjazmu miłości do Chrystusa”. Chodzi o pielęgnowanie równowagi pomiędzy życiem modlitwy a działalnością apostołską oraz pogłębianie tożsamości osoby konsekrowanej, jako całkowicie przynależącej do Boga (Goya, 1997, s. 230–235).

– Kolejny ważny etap dorosłości (jeśli nie przełomowy) wiąże się z kryzysem wieku średniego między 30–35 a 40–45 rokiem życia. Z jednej strony to czas stabilizacji relacji małżeńskich, rodzicielskich i zawodowych, a z drugiej głęboka

konieczność zweryfikowania dotychczasowych osiągnięć a także wizji samego siebie i otaczającej rzeczywistości. Przejście od młodzieńczego idealizmu do realizmu. Osoba stawia sobie ponownie pytania o sens życia i jego jakość, czyni bilans zysków i strat, osiągnięć i porażek. Rozstrzygnięciem kryzysu wieku średniego może być pogłębiona tożsamość i pełne satysfakcji dążenie w drugą połowę życia lub rozgoryczenie, poczucie straty, krzywdy, postawy roszczeniowe, izolacyjne czy tendencje depresyjne (Brzezińska i in., 2016 s. 321–323).

Vita Consecrata nazywa etap kryzysu wieku średniego czasem „ryzyka przyzwyczajenia”, który może prowadzić do pokusy rozczarowania nikłością rezultatów wobec ogromu włożonego poświęcenia i zaangażowania. Ryzykiem jest wypalenie i brak motywacji. Celem dążenie do wartości istotnych i pogłębienie własnej tożsamości z przestrzeni działania do przestrzeni „bytowania”, pogłębienie motywacji powołaniowych i nowe odczytanie sensu życia (Kroplewski, 2010, s. 50–53; Goya, 1997, s. 237–238).

– Etap dojrzałej dorosłości przypadający na okres 40–45 do 65–70. To czas odkrywania generatywności i odpowiedzialności za drugiego człowieka, rozwijanie w sobie umiejętności dojrzałego radzenia sobie ze zmianą, także dzięki zdolności myślenia dialektycznego. W tym czasie zaczynają występować pierwsze zmiany psychospołeczne związane z własnym przemijaniem, jest to więc czas rozpoczęcia profilaktyki starości. Dorosli jako rodzice z jednej strony towarzyszą dorastającym dzieciom w dojrzewaniu i usamodzielnianiu się a z drugiej podejmują opiekę wobec własnych starzejących się rodziców, towarzysząc im w starości, chorobie i śmierci. Na polach zawodowych jest to czas stabilnego rozwoju, kreatywności i samodzielności. Możliwe jest także większe zaangażowanie w role społeczne, kulturalne i polityczne a za tym idzie pełna socjalizacja i odpowiedzialność społeczna oraz zaangażowanie prospołeczne. (Brzezińska i in., 2016, s. 303–305, 309–319; Olejnik, 2000, s. 234–258; 2011, s. 312–325; Kielar-Turska, 2002, s. 320–324).

Vita Consecrata opisuje fazę dojrzałości jako czas, który oprócz bogactwa doświadczeń życiowych wiąże się z krytycznymi sytuacjami indywidualizmu, nieprzystosowania, lęku, izolacji, sztywności, demotywacji. Oczyszczenie, do jakiego prowadzi konfrontacja z tymi sytuacjami, uzdalnia osobę do nowego rodzaju obecności dla innych przez ojcostwo lub macierzyństwo duchowe. Jest to czas podejmowania odpowiedzialnych funkcji w zgromadzeniu, dla dobra poszczególnych wspólnot, czas dzielenia się doświadczeniem duchowym i apostołskim z młodszym pokoleniem a także troska o najstarszych braci czy siostry we wspólnocie (Goya, 1997, s. 238–246).

– Etap starości, czyli późna dorosłość, łączy się najczęściej z okresem przejścia na emeryturę. Jest to kolejny ważny etap w życiu pociągający za sobą

zmianę obrazu siebie oraz zmianę dotychczasowego trybu życia: czas, wysiłek, dochody ekonomiczne. To czas trudnych rozstań, jak śmierć współmałżonka czy przyjaciół. Etap ten wymaga ciągłego i cierpliwego dostosowywania się do coraz mniejszych możliwości fizycznych i zdrowotnych (Brzezińska i in., 2016, s. 305–306; Straś-Romanowska, 2000, s. 263–288; 2011, s. 326–350; Kielar-Turska, 2002, s. 324–327).

Także dla osób konsekrowanych etap wieku podeszłego to czas powolnego odchodzenia z aktywnej działalności apostolskiej i konfrontowania się z możliwością pogorszenia sprawności fizycznej i zdrowia. W wymiarze formacyjnym ma on wielką wartość odnalezienia nowego sposobu przeżywania własnej konsekracji w coraz większym upodobnieniu się do Chrystusa ciepiącego i samotnego (Kroplewski, 2010, s. 53–55; Goya, 1997, s. 249–254)⁴.

– Etap umierania jest trudnym obszarem badań, gdyż nawet dotycząc każdego człowieka, nosi w sobie sporą dozę niepewności i niepowtarzalności doświadczenia. Jednak można wyróżnić pewne cechy i postawy wspólne dla osób zbliżających się do kresu życia. Należą do nich lęk przed śmiercią, w przewycięzaniu którego pomaga samo rozmawianie o śmierci i, związanymi z nią, obawą przed karą, lękiem przed cierpieniem i upokorzeniem. U osób, które przeżyły pomyślnie swoje życie i zrealizowały stawiane sobie cele, lęk ten jest o wiele mniejszy. Drugą cechą jest powrót do przeszłości, całościowe spojrzenie na dotychczasowe życie, jego rewizja i podsumowanie. Proces ten porządkuje i integruje przeżycia i daje osobie możliwość wybaczenia sobie i innym oraz pojednania się z przeszłością (Straś-Romanowska, 2000, s. 284–287; 2011, s. 345–347).

Vita Consacrata nazywa moment śmierci chwilą „zjednoczenia z godziną męki Pana”. W tym etapie można zauważyć prorocki wymiar formacji zakonnej, która proponuje świadome przygotowanie się do momentu śmierci czy wręcz jej celebrowanie, na ile po ludzku jest to możliwe: „Śmierć jest wówczas oczekiwana i przygotowana jako najdoskonalszy akt miłości i zawierzenia”. Osoba konsekrowana potrzebuje w tym czasie duchowego towarzyszenia, bliskości innych osób, pomocy w uporządkowaniu własnej historii życia i scaleniu jej pod czułym spojrzeniem Boga w procesie wdzięczności, przebaczenia i pojednania (Goya, 1997, s. 250–251).

4 Warto zobaczyć jeden z ostatnich dokumentów przygotowany przez Kongregację Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego: *Tożsamość i misja brata zakonnego* (2015). W nr. 35 mówi o formacji stałej, jako „wymogu wynikającym z samej natury konsekracji zakonnej”. Natomiast w nr. 36 porusza ważny temat przejścia osoby konsekrowanej na emeryturę profesjonalną bez „emerytury” od konsekracji zakonnej. Jest to możliwe, kiedy pomoże się starszym braciom być „we wspólnocie nauczycielami życia i nadziei” wobec młodszych braci.

Patrząc na pięć etapów cykli życiowych wskazanych przez Jana Pawła II w adhortacji *Vita Consecrata* w numerze 70, można z łatwością zauważyć, że harmonijnie łączą się one ze współczesnymi badaniami i teoriami dotyczącymi rozwoju człowieka dorosłego. Podjęte rozważanie sugeruje, że zarówno propozycje pedagogiczne zawarte w adhortacji, jak i inspirujące je teorie cykli życiowych mogą stawać się inspiracją pomocną w towarzyszeniu duchowo-ludzkim dla przełożonych i odpowiedzialnych za formację ciągłą w zgromadzeniach zakonnych, szczególnie dla tych, którzy z racji przygotowania teologiczno-duchowego potrzebują poszerzyć swoją wiedzę z zakresu pedagogiki, andragogiki i psychologii rozwoju.

Oprócz omówienia głównych pięciu etapów życia dorosłego osoby konsekrowanej adhortacja podkreśla fakt, że sytuacje kryzysowe mogą pojawiać się niezależnie od poszczególnych etapów życia. Są one podzielone na dwie grupy: kryzysy generowane przez czynniki zewnętrzne (brak sukcesów apostołskich, niezrozumienie czy izolacja przez innych, zmiana wspólnoty czy urzędu apostołskiego) i czynniki osobiste (kryzysy wiary, tożsamości, poczucia niskiej wartości, choroba fizyczna czy psychiczna, oschłość duchowa, silne pokusy, trudności relacyjne, śmierć bliskich osób). Istotne wydaje się, że terapeuci, formatorzy i wychowawcy wspierający osoby konsekrowane w kryzysie potwierdzają obecność tych czynników, pogłębiając refleksje o nowe zjawiska nie wymienione w dokumencie takie jak: kryzys wierności powołaniu, celibatu i czystości, jakości konsekracji czy kapłaństwa, starości (Kroplewski, 2010, s. 27–53). A także kryzys postaw, etyczny, moralny, sacrum, altruizmu, wypalenia, misji, wspólnoty, instytucjonalny, zaufania do drugiego człowieka, (Jacyniak, 2010, s. 279–288; Płużek, Jacyniak, 2006, s. 71–94).

Instrukcja *Posissimum Instituzioni*, która jako pierwsza odważnie porusza temat kryzysów w życiu osoby konsekrowanej, jako antidotum na kryzys proponuje, aby „dopomóc zakonnikowi w przewyciężeniu kryzysu dzięki wierze” (nr 70). Nowością, którą natomiast proponuje adhortacja *Vita Consacrata*, jest propozycja towarzyszenia nie tylko w wymiarze duchowym, który może się okazać niewystarczający, lecz także w wymiarze ludzkim i adekwatnej pomocy profesjonalnej. W numerze 70 adhortacji wskazane są trzy podmioty, które powinny towarzyszyć osobie konsekrowanej w kryzysie, wraz z postawami, które należy przyjąć:

- Przełożony wspólnoty wspierający przez serdeczną bliskość.
- Wspólnota jako całość i poszczególne osoby ją tworzące przez większe zaufanie i głębszą miłość.

– Kompetentna pomoc brata czy siostry, która może być wielką pociechą. Do tej pomocy możemy zaliczyć zarówno towarzyszenie formatora czy kierownika duchowego jak i pomoc profesjonalną w wymiarze medycznym czy terapeutycznym⁵.

Kolejnym ważnym aspektem, który warto zauważyć w adhortacji jest zwrócenie uwagi na różnice między dwoma istotnymi walkami, jakie przeżywa osoba w kryzysie. Rolą osoby towarzyszącej jest ukazanie, że kryzys, który przeżywa powołany i z którego wychodzi, to walka „nie tylko *psychologiczna*, prowadzona w samotności przeciw samemu sobie i własnym słabościom, ale także [...] zmaganie *religijne*, w którym każdego dnia obecny jest Bóg i moc Krzyża”. Podjęte rozważanie sugeruje, że w dążeniu do coraz bardziej dojrzałej osobowości osoby konsekrowanej równowaga i właściwe proporcje pomiędzy formacją ludzką a życiem duchowym są niezbędne, oraz że zarówno jeden jak i drugi aspekt jest ważny i potrzebuje pogłębienia w procesie formacji zarówno początkowej jak i ciągłej (Cencini, 1995, s. 150–152).

Wychodząc od refleksji odpowiedzialnych za powołania konsekrowane z ramienia Kongregacji Watykańskiej i przesłania papieża Franciszka o wadze „jakości formacji ciągłej” osób konsekrowanych, o potrzebie nowej „wrażliwości pedagogicznej” formatorów jak i potrzebie nowego „stylu towarzyszenia” w sytuacjach kryzysów powołaniowych można było zobaczyć, jak w ciągu ok. 50 lat progresywnie zmienił się sposób myślenia o rozwoju powołania i jego kryzysach zawarty w nauczaniu Magisterium Kościoła. Na podstawie przytoczonych dokumentów zauważa się ewolucję w postrzeganiu roli formacji w życiu osób konsekrowanych. Owocem jest nowa wrażliwość pedagogiczna wobec wierności powołaniu i nowy sposób pojmowania go jako procesu rozwojowego.

Porównując treści zawarte w numerze 70 *Vita Consecrata* Jana Pawła II ze współczesnymi teoriami psychologii rozwoju i andragogiki dotyczącymi rozwoju człowieka w poszczególnych etapach dorosłości oraz możliwości rozwoju przez kryzysy rozwojowe i sytuacyjne, można stwierdzić, że są one jak najbardziej aktualną i integralną propozycją wychowawczą, wartą pogłębienia i konkretnego zastosowania w procesach formacyjnych zgromadzeń zakonnych oraz

5 Idea trzypodmiotowej interwencji pomocy osobie konsekrowanej w kryzysie jest bardzo inspirująca i warta pogłębienia w oddzielnym studium.

w szkoleniach organizowanych dla przełożonych wspólnot zakonnych jak i formatorów pierwszej i ciągłej formacji.

Pozostają otwarte możliwości pogłębienia tej refleksji od strony bardziej praktycznej propozycji itinerariów psychopedagogicznych towarzyszenia osobie konsekrowanej w procesie kryzysu jak i konkretnych propozycji edukacji prewencyjnej na wcześniejszych etapach formacji początkowej ukazujących wagę formacji ciągłej oraz pozytywne spojrzenie na sytuacje kryzysowe jako szansę rozwoju zarówno duchowego jak i ludzkiego.

Bibliografia:

- Brzezińska, A., Trempała, J. (2002). Wprowadzenie do psychologii rozwoju. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Tom 1 (s. 229–283). Gdańsk: GWP.
- Brzezińska, A., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2016). *Psychologia rozwoju człowieka*. Sopot: GWP.
- Carballo, R. (2017). „*L'Osservatore Romano*” – Abp Carballo o zebraniu plenarnym Kongregacji ds. życia konsekrowanego. Pobrane z: <http://www.zyciezakonne.pl/wiadomosci/swiat/rozmowa-abp-carballo-temat-zebrania-plenarnego-dykasterii-ds-zycia-konsekrowanego-66429/>.
- Cencini, A. (1995). *Nell'amore. Liberta' e maturita' affettiva nel celibato consacrato*. Bologna: EDB.
- Citrini, T. (2002). Vocazione (teologia della). W: Centro Internazionale Vocazionale Rogate (red.), *Dizionario di Pastorale Vocazionale* (s. 1283–1295). Roma: Rogate.
- Cieślak, G. (2014). Teoria dezintegracji pozytywnej w formacji kapłańskiej. *Studia Loviciensia. Łowickie Studia Teologiczne*, (16), 129–137.
- Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Societa' di vita Apostolica. (2017). *Per vino nuovo otri nuovi. Dal Concilio Vaticano II la vita consacrata e le sfide ancora aperte. Orientamenti*, Watykan.
- Dąbrowski, K. (1984). *Funkcje i struktura emocjonalna osobowości*. Lublin: Pol-

- skie Towarzystwo Higieny Psychiczej.
- Dąbrowski, K. (1986). *Elementy filozofii rozwoju*, Warszawa: Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej.
- Dubas, E. (2015). Przygotowanie do dorosłości – być i stawać się dorosłym. *Edukacja dorosłych*, (72), 9–20.
- Franciszek. (2017). *Discorso del Santo Padre Francesco ai partecipanti alla Plenaria della Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica*. Pobrane z: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/january/documents/papa-francesco_20170128_plenaria-civcsva.html.
- Goya, B. (1997). *Formazione integrale alla vita consacrata alla luce della esortazione post-sinodale*. Bologna: EDB.
- Gambino, V. (1997). Vocazione. W: J.M. Prelezzo, C. Nanni, G. Malizia (red.), *Dizionario di scene dell'educazione* (s. 1174–1177). Leuman (Torino): Elle Di Ci/Las/Sei.
- Gurba, E. (2000). Wczesna dorosłość. W: B Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*. Tom 2 (s. 202–230). Warszawa: PWN.
- Gurba, E. (2011). Wczesna dorosłość. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka* (s. 287–311). Warszawa: PWN.
- Jacyniak, A. (2010). Kryzysy w życiu seminaryjnym i kapłańskim. W: J. Augustyn (red.), *Sztuka bycia księdzem* (s. 279–288). Kraków: WAM.
- Jan Paweł II. (1996). *Vita Consacrata. Posynodalna Adhortacja Apostolska*. Poznań: Pallottinum.
- Kielar-Turska, M. (2002). Rozwój człowieka dorosłego w pełnym cyklu życia. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Tom 1 (s. 317–327). Gdańsk: GWP.
- Kongregacja dla Zakonów i Instytutów Świeckich. (1969). *Instrukcja o odnowie formacji zakonnej „Renovationis causa”* AAS 61, 103–120. Pobrane z: <http://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/dekrety-instrukcje-wskazania/instrukcja-o-odnowie-formacji-zakonnej-renovationis-causam-1969-r-20112/>.
- Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. (1990). *Potissimum Institutioni Instrukcja - Wskazania dotyczące Formacji w Instytutach zakonnych* (PI), AAS 82, 470-532 Pobrane z: <http://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/dekrety-instrukcje-wskazania/1990-02-02-instrukcja-wskazania-dotyczace-formacji-w-instytutach-zakonnych-%C2%ABpotissimum-institutioni%C2%BB-20913/>.

- Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. (2002). *Rozpocząć na nowo od Chrystusa. Odnowione zaangażowanie życia konsekrowanego w trzecim tysiącleciu. Instrukcja*. Watykan.
- Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. (2015). *Tożsamość i misja brata zakonnego* Pobrane z: <http://www.zyciezakonne.pl/dokumenty/kosciol/kongregacja-instytutow-zycia-konsekrowanego-i-stowarzyszen-zycia-apostolskiego/2015-10-04-watykan-tozsamosc-misja-brata-zakonnego-70180/>.
- Olejniki, M. (2000). Średnia dorosłość. Wiek średni. W: B Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka Charakterystyka okresów życia człowieka*. Tom 2 (s. 234–258). Warszawa: PWN.
- Olejniki, M. (2011). Średnia dorosłość. W: B Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*. Tom 2 (s. 312–325). Warszawa: PWN.
- Pietrasiński, Z. (1990). *Rozwój człowieka dorosłego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Płużek, Z., Jacyniak, A. (2006). *Świat ludzkich kryzysów*. Kraków: WAM.
- Przetacznik-Gierkowska, M. (2000), Zasady i prawidłowości psychicznego rozwoju człowieka. W: M. Przetacznik-Gierkowska, M. Tyszkowa (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne t. 1* (29-44). Warszawa: PWN.
- Sobór Watykański II. (1965a). Konstytucja Duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym (KDK). W: *Sobór Watykański II* (s. 521–620). Poznań: Pallottinum.
- Sobór Watykański II. (1965b). Dekret o przystosowanej odnowie życia konsekrowanego (PC). W: *Sobór Watykański II* (s. 264–275). Poznań: Pallottinum.
- Straś-Romanowska, M. (2000). Późna dorosłość. Wiek starzenia się. W: B Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*. Tom 2 (s. 263–288). Warszawa: PWN.
- Straś-Romanowska, M. (2011). Późna dorosłość. W: J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka* (s. 326–350) Warszawa: PWN.
- Świtalski, W. (2015). Przygotowanie do dorosłości, jako wciąż aktualny problem andragogiki, *Edukacja dorosłych*, (72), 117–125.
- Trempała, J. (2002). Koncepcje rozwoju człowieka. W: J. Strelau (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Tom 1 (s. 256–283). Gdańsk: GWP.
- Tyszkowska, M. (1996). Przedmiot, problemy i zadania współczesnej psychologii rozwoju człowieka. W: M. Przetacznik Gierkowska, M. Tyszowska (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne*. Tom 1 (s. 29–44). Warszawa: PWN.

VALIDITY OF PEDAGOGICAL AND FORMATIONAL SUGGESTIONS IN „VITA CONSECRATA” EXHORTATION NO 70

SUMMARY

No 70 of post-synodal exhortation *Vita Consecrata* by John Paul II (1996) under the characteristic title *In a constant search for faithfulness* distinguishes itself against the background of other Church's Magisterium documents on continuing formation by offering more integral and comprehensive vision of development stages of an adult person called to a consecrated life. It also presents, in an innovative way, a possibility to experience a vocational crisis as a significant part of the formation process as well as suggests specific ways to help a person in crisis and provides development guidelines.

While comparing suggestions offered by No 70 of *Vita Consecrata* post-synodal exhortation to contemporary theories of development psychology and andragogy concerning the development in subsequent stages of adult life and development opportunities offered by development and situational crises, one may conclude that *Vita Consecrata* suggestions are indeed valid and integral ones. They are definitely worth both further theoretical studies and putting them into practice in formation processes of religious congregations and training courses organized for directors of formation of religious communities in charge of both initial and continuing formation.